

УДК: 376. 6 (075. 8)

К.В. ДУБИЧ, К.В. ДАНИЛЮК

СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У статті аналізується інклюзивне навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями в Україні та роль соціальних педагогів в цьому процесі. Розкрито функціональні обов'язки соціального педагога в системі загальноосвітнього навчального закладу. Досліджено позитиви та негативи включення соціальних педагогів в інклюзивне навчання.

Ключові слова: *інклюзія, соціальний педагог, діти з обмеженими фізичними можливостями, загальноосвітній навчальний заклад, інтеграція, гуманізація, соціально-педагогічний супровід.*

Гуманізація сучасного українського суспільства передбачає побудову нових суспільних відносин в державі, де кожен її громадянин буде почувати себе захищеним і мати можливості для реалізації прав та свобод гарантованих йому Конституцією України. Діти з обмеженими фізичними можливостями згідно нормативно-законодавчої бази України наділені правами як і інші члени суспільства, але що стосується їх реалізації, то не все так благополучно. Так історично склалося ще за часів Радянського Союзу, куди входила Україна, що соціальні проблеми того суспільства ховалися в тінь і складалося таке враження, що їх не існує. Частина суспільства, яка жила в ті часи перенесла цей стереотип і в незалежну Україну, тому люди з обмеженими фізичними можливостями залишаються в цій тіні й донині, хоч деякі зрушення в цьому напрямі є. І найголовніше, що ця тінь перекриває дітям з обмеженими фізичними можливостями реалізувати своє право на повноцінну освіту, а відтак і мати право на незалежне суспільне та фінансове життя в нашій державі. Сьогодні необхідно змінити адміністративно-організаційні та навчально-виховні методи роботи з дітьми з обмеженими фізичними можливостями в загальноосвітніх закладах. Сформуванню структури організаційно-педагогічного та соціального супроводу дитини з обмеженими фізичними можливостями в школі і на думку авторів ключову роль в ній необхідно відвести соціальному педагогу. В зв'язку з чим необхідно чітко розписати функції в цьому процесі соціального педагога.

Перше, що пробуксовується в нашій державі, це забезпечення права на освіту дітей та молоді з обмеженими фізичними можливостями. В той час, як країни Євросоюзу, США взяли курс на створення рівних прав на освіту через створення системи інклюзивного навчання в нас, навчання цих дітей в інтегрованих класах швидше виключення ніж правило. Немає чітко вибудованої концепції, як це повинно здійснюватись на рівні всього загальноосвітнього простору держави, а не в окремо створених інтернатних спеціалізованих школах в які набирають дітей за певними нозологіями і вони зайшовши в них, практично ізольовані від навколишнього світу та можливості контактувати з ним. Ще гірше складається ситуація з тими дітьми, батьки яких категорично відмовляються віддавати своїх дітей в такі заклади, а виховують їх вдома. І на думку авторів першочерговим завданням тут є підготовка соціальних педагогів до роботи саме з дітьми з обмеженими фізичними можливостями, як першої ланки освітньої системи[3].

В Україні розпочала розвиватися теоретична база соціальної педагогіки, здійснюється аналіз існуючого досвіду, розробляються соціально-педагогічні технології навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями. На сучасному етапі наукові дослідження із соціальної педагогіки та навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями проводяться в напрямках з'ясування: особливостей соціалізації дітей та молоді в сучасних умовах Г. Лактіоною, С. Савченко, П. Плотниковим; технологій соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів С. Харченко, Р. Вайнолою; компетентності та інтеграції в суспільство дітей з обмеженими фізичними можливостями З. Шевців Н. Софій, І. Єрмаковим та ін.

Мета і завдання. Визначення ролі соціальних педагогів в системі інклюзивного навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями.

Соціально-політичний розвиток України, як незалежної демократичної держави націленої на гуманізацію суспільно-політичних відносин, відкрилися перспективи змін в системі загальноосвітніх закладів, пов'язані з новими підходами щодо освіти дітей з обмеженими фізичними можливостями та розроблення системи заходів щодо їх соціалізації та інтеграції в суспільство. Україна на сьогоднішній день має розгалужену складну систему навчальних закладів. На базі цих закладів відбувається апробація та розвиток навчально-методичних підходів до організації навчально-виховного процесу для дітей з інвалідністю в інтегрованому середовищі навчальних закладів. Однак, відсоток дітей з обмеженими фізичними можливостями у загальноосвітніх навчальних закладах є досить мізерним у співвідношенні до загального числа інвалідів в Україні [1].

Проведенні дослідження в Волинській, Київській, Рівненській, Сумській та Чернігівській областях України показали, що за останні роки суспільство і влада зрозуміли необхідність у зміні підходів до навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями та відходу від концентрації уваги тільки на їхніх вадах здоров'я та соціально-економічному забезпеченні. Провідним напрямом сучасної школи повинна стати орієнтація на включення в загальноосвітню підготовку і інтеграцію дітей з інвалідністю в суспільство.

Основними об'єктами стандартизації навчального процесу дітей з обмеженими фізичними можливостями у навчальному закладі є середовище навчального процесу; соціальний та навчально-методичний супровід навчання; кадрове забезпечення фахівцями, відповідно до нозологій дітей з обмеженими фізичними можливостями; індивідуальна навчальна програма; форми та методи навчання і виховання.

На часі стало великою необхідністю розроблення державного стандарту з організації навчально-виховного процесу дітей з обмеженими фізичними можливостями у загальноосвітньому навчальному закладі та забезпечення творчого педагогічного підходу до створення інноваційних технологій і методик навчання та видання спеціалізованих підручників і посібників з навчання дітей з інвалідністю.

© К.В. Дубич, К.В. Данилюк, 2017

І саме в зв'язку з цим у школі необхідний працівник, який би став зв'язківцем між усіма ланками: адміністративно-організаційної та навчально-виховної структури, дитиною з обмеженими фізичними можливостями і батьками дитини. На думку авторів саме соціальний педагог з напрямками його професійної діяльності та функціональними обов'язками є тим фахівцем, який проходить підготовку по роботі з дітьми з різною соціальною ієрархією та їх певними особливостями. Саме до такої категорії ми можемо віднести і дітей з обмеженими фізичними можливостями [2].

Сьогодні серед науковців точиться дискусія, щодо єдиного понятійного визначення соціального педагога. Словник з соціальної педагогіки акцентує увагу на тому що : соціальний педагог це спеціаліст із соціально-педагогічної роботи з дітьми і батьками, підлітками, молодіжними групами та об'єднаннями, з дорослим населенням в умовах освітніх і спеціалізованих установ, за місцем проживання. Соціальний педагог забезпечує цілеспрямовану соціально-педагогічну допомогу і підтримку процесу соціалізації різноманітних категорій дітей і молоді, сприяє їхньому соціальному вихованню в умовах життєдіяльності, надає психолого-педагогічну і соціально-педагогічну допомогу сім'ї, різним виховним закладам, допомагає підліткам у період їхнього соціального і професійного становлення.

Оскільки соціальний педагог взаємодіє з дитиною та її оточенням, він повинен володіти знаннями щодо її розвитку, фізичних вад і поведінки в конкретному середовищі, а це означає, що його соціально-педагогічна компетентність становить базову основу функціональної грамотності та підготовленості до роботи з дітьми з обмеженими фізичними можливостями [4].

Структурний і якісний аналіз цінностей соціально – педагогічної роботи, як професійної діяльності, виявляє її комплексний характер, гуманістичну природу і сутність. Таким чином, мета соціально - педагогічної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі – сприяння учням успішно вирішувати власні проблеми, в тому числі, якщо вони пов'язані і з обмеженими фізичними можливостями. Засоби досягнення цієї цілі – вивільнення і розвиток ресурсів учня та його соціального оточення, здійснення необхідних соціальних змін, навчання, виховання, перенавчання і застосування індивідуальних методик навчання з врахуванням фізичних особливостей учня. Характер професійної діяльності вимагає від соціального педагога знайомства з широким колом питань, починаючи з організації освітньої діяльності, соціальної роботи, діючого законодавства, закінчуючи конкретними, прикладними знаннями. Ідея професіоналізму закладає відповідну модель і стандарт поведінки, впливає на всю організацію соціально-педагогічної роботи – від низової до глобальної.

Кваліфіковане сприяння учням у вирішенні їх проблем, що виникають в процесі засвоєння знань та соціалізації, визначає професійні особливості соціально-педагогічної роботи соціального педагога.

Від традиційних сфер діяльності, які пов'язані з аналізом і вирішенням проблем людей (психологія, соціологія, юриспруденція, педагогіка, інше), соціально-педагогічна робота відрізняється перш за все своїм інтегральним характером. Соціальний педагог в деякому розумінні виступає універсалом, проте його універсальність має досить чіткі предметні кордони, які визначаються змістом освітніх та виховних проблем учня і можливими шляхами їх вирішення. У зв'язку з цим, маємо ще одну принципову особливість соціальної педагогіки як професії – прикордонний характер. Зміст цієї роботи акумулює в собі елементи суміжних професій, що взаємозбагачує їх інформацією, інструментарієм, технологіями [3].

Соціальний педагог сприймає учня з обмеженими фізичними можливостями як цілісного індивіда, в поєднанні його різних сторін, в той час як суміжні спеціалісти підходять до вирішення проблеми лише зі своєї сторони. Цілісне бачення учня дозволяє урівноважити тенденцію його часткової „репрезентації” в окремих науках, заняттях та поведінки з оточуючим середовищем. Ціннісна спрямованість дії соціального педагога будується на принципі: ”Від людини, як найвищої цінності – до цінностей професійних”. [5] Основними функціями діяльності соціального педагога в навчальних закладах є: діагностична, прогностична, консультативна, захисна, організаторська, попереджувально-профілактична, соціально-терапевтична та ін.

Специфіка функцій соціального педагога потребує безперервного самовдосконалення, широкої поінформованості, обізнаності, ерудиції, глибоких спеціальних знань. Соціальний педагог сприяє педагогізації середовища, активізує соціально-культурні та соціально-педагогічні функції суспільства, сім'ї, кожної конкретної особистості. На відміну від діяльності звичайного педагога у навчальному закладі, в роботі соціального педагога першорядну роль відіграє не навчальна, а, передусім, соціально-педагогічна функція, функція соціальної допомоги і підтримки. І на нашу думку, це саме ті функції, які є визначальними в організації соціально-педагогічного супроводу учнів з обмеженими фізичними можливостями в системі інклюзивного навчання загальноосвітнього закладу [2].

Якщо досліджувати розвиток інклюзивної освіти в світі, то нам слід звернутись до недавньої історії освітньої політики США і Європи які взяли за основу декілька підходів навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями: десегрегація шкіл; розширення доступу до освіти (Widening participation), інтеграція, мейнстрімінг (mainstreaming), інклюзія (від англ. inclusion – включення).

Мейнстрімінг це сучасна технологія, коли учні з обмеженими фізичними можливостями спілкуються з однолітками на святах, в різних дозвіллевих програмах, а якщо вони і включені в класи масової школи, то перш за все, для того, щоб підвищити свої можливості соціальних контактів, а не для досягнення освітніх цілей.

Інтеграція означає приведення у відповідність потреб дітей з психічними і фізичними порушеннями з системою освіти, що залишається в цілому незмінною: масові школи не пристосовані для дітей з обмеженими фізичними можливостями (причому учні з інвалідністю, відвідуючи масову школу, не обов'язково вчать в тих же класах, що і фізично-здорові діти).

Інклюзія – це найбільш сучасний термін, який тлумачиться таким чином: реформування шкіл і перепланування учбових приміщень так, щоб вони відповідали потребам всіх без виключення учнів [6].

Інклюзивні школи націлені на принципово інші освітні досягнення, ніж ті, загальноосвітні школи, системи освіти Радянського Союзу, що залишилися в Україні в спадок. Мета такої школи – дати учням з обмеженими фізичними можливостями вчитись та брати активну участь в житті колективу, місцевому самоврядуванні, тим самим забезпечити взаємодію членів учнівського колективу між собою. Цей ціннісний імператив, показує, що всі члени школи і суспільства зв'язані між собою, і що учні не тільки взаємодіють між собою в процесі навчання; а й під час ухвалення спільних рішень, проведення спільних культурно-дозвілєвих заходів і тим самим підсилюють один одного.

Педагоги США, що працюють в школах на принципах інклюзії, переймають на себе наступні обов'язки: навчати учнів з обмеженими фізичними можливостями в фізично-здоровому середовищі однолітків; ухвалювати гнучкі рішення щодо організації навчального процесу та методах викладання і здійснювати їх моніторинг, щодо ефективності в застосуванні, адаптуючи деталі у тому випадку, коли успішність, що досягається учнями, відрізняється від очікуваного результату; знати методики викладання учням з обмеженими фізичними можливостями за різними видами нозологій; шукати, використовувати і координувати підтримку педагогів та адміністративного апарату школи та однолітків учнів з обмеженими фізичними можливостями. Американська система інклюзивної освіти передбачає підвищення кваліфікації на протязі трьох років тим вчителям, які добровільно погодились вести навчання в інклюзивних класах. За роботу в таких класах оплата збільшується в два рази [6].

Проводячи дослідження серед вчителів в загальноосвітніх школах де здійснюється інклюзивне навчання ми з'ясували, що найбільш адаптованими до цього процесу є соціальні педагоги. На думку авторів це тому, що в Україні склалась ефективна модель підготовки соціального педагога, що спрямована на роботу з різними соціальними категоріями учнів, оскільки саме вони потребують найбільшої уваги з боку вчителів, адміністрації, суспільства, а соціальний педагог є тою ланкою, що об'єднує всі структури навчального закладу на досягнення позитивного результату.

Під час проведення дослідження серед соціальних педагогів в п'яти областях України, щодо плюсів та мінусів організації інклюзивного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі було з'ясовано:

- до плюсів віднесено: новизну справи, яка заряджає на підвищення кваліфікації та проведення наукових досліджень; бажання допомагати та підтримувати учнів з обмеженими фізичними можливостями та забезпечувати соціально-педагогічний супровід.
- до мінусів респонденти віднесли: відсутність методик навчально-виховної роботи з учнями з обмеженими фізичними можливостями з різними нозологіями; відсутність підручників та посібників; бар'єрність соціального та навчального середовища; нерозуміння та несприйняття деякими педагогами проблем учнів з обмеженими фізичними можливостями; агресивність однолітків, щодо адекватного сприйняття розбіжностей в фізичних можливостях; відсутність обґрунтованої та соціально-економічно виваженої загальнодержавної концепції організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх закладах України.

Підводячи підсумки теоретичних та практичних позицій інклюзивного навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями та роль в цьому процесі соціальних педагогів слід зазначити про недостатність як теоретичних так і емпіричних досліджень в цьому напрямі. Несистемність загальнодержавної соціально-економічної підтримки цього процесу та об'єктивної оцінки праці тих, хто вже організовує та втілює навчальний процес дітям з обмеженими фізичними можливостями. Винесення зі шкали професійної підготовки соціальних педагогів може знищити ті напрацювання які були зроблені за останнє десятиліття в нашій державі, а за рахунок спеціалізації, ми не зможемо покрити кількісні показники потреби в цих фахівцях, саме для навчального процесу дітям з обмеженими фізичними можливостями.

На даному етапі досліджень варто визначити рівень та ефективність системи інклюзивного навчання та проблеми які його супроводжують. Націлення наукових шкіл АПН України на розроблення методик та технологій навчання учнів з обмеженими фізичними можливостями за різними видами нозологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воспитание и обучение детей и подростков с тяжелыми и множественными нарушениями развития: / И.М. Бгажникова, М.Б. Ульянцева, С.В. Комарова [и др.]; под ред. И.М. Бгажниковой. – М.: Гуманитар. Изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 239 с.
2. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково методичний збірник / ред. кол. Н. Софій, І. Єрмаков [та ін.]. – К.: Контекст, 2000. – 336 с.
3. Руководство по обеспечению равных возможностей для инвалидов // Права инвалидов в Україні. – К.: Сфера. 2008. – С. 22-53.
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. І.Д. Звереві. – К.: Центр учбової літ-ри, 2008. – 336 с.
5. Соціальна педагогіка: навчальний посібник / за ред. А.Й. Капської. – К., 2000. – 264 с.
6. Урядова Л.О. Людям з особливими потребами-надійні соціальні гарантії / Л.О. Урядова // Соціальний захист. – 2002. – № 11. – 56 с.

REFERENCES

1. Vospitanie i obuchenie detey i podrostkov s tyazhelymi i mnozhestvennyimi narusheniyami razvitiya7 / I.M. Bgazhnikova, M.B. Ul'yantseva, S.V. Komarova [i dr.]; pod red. I.M. Bgazhnikovoy. – M.: Gumanitar. Izd. Tsentr VLADOS, 2007. – 239 s.
2. Kroky do kompetentnosti ta intehratsiyi v suspil'stvo: naukovometodychnyy zbirnyk / red. kol.: N. Sofiy, I. Yermakov [ta in.]. – K.: Kontekst, 2000. – 336 s.
3. Rukovodstvo po obespecheniyu ravnykh vozmozhnostey dlya invalidov // Prava invalidiv v Ukraїni. – K.: Sfera. 2008. – S. 22-53.

4. Sotsial'na pedahohika: mala entsyklopediya / za zah. red. I.D. Zvyeryevoyi. – K.: Tsentр uchbovoyi literatury, 2008. – 336 s.
 5. Sotsial'na pedahohika: navchal'nyy posibnyk / za red. A.Y. Kaps'koyi. – K., 2000. – 264 s.
 6. Uryadova L.O. Lyudyam z osoblyvymy potrebamy-nadiyni sotsial'ni harantiyi / L.O. Uryadova // Sotsial'nyy zakhyt. – 2002. – № 11. – 56 s.

К.В. ДУБИЧ, Е.В. ДАНИЛЮК. СОЦИАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГ В ОРГАНИЗАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОГО УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА ДЕТЯМ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ФИЗИЧЕСКИМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

В статье анализируется инклюзивное обучение детей с ограниченными физическими возможностями в Украине и роль социальных педагогов в этом процессе. Раскрыты функциональные обязанности социального педагога в системе общеобразовательного учебного заведения. Исследованы позитивы и негативы включения социальных педагогов в инклюзивное обучение.

Ключевые слова: инклюзия, социальный педагог, дети с ограниченными физическими возможностями, общеобразовательное учебное заведение, интеграция, гуманизация, социально-педагогическое сопровождение.

C.V. DUBYCH, C.V. DANYLUK. SOCIAL TEACHERS IN INCLUSIVE EDUCATIONAL PROCESS OF CHILDREN WITH DISABILITIES

This article analyzes the inclusive education of children with disabilities in Ukraine and the role of social workers in the process. Reveals the social responsibilities of the teacher in the public school system. Investigated positive and negative factors including social teachers in inclusive education.

Key words: inclusion, social pedagogue, children with disabilities, general education, integration, humanization, social and educational support.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. С.А. Литвиненко.

Одержано редакцією 10.05.2017 р.

УДК: 373: [331. 556. 4 - 053. 2 / 6]

МАРІЯ СТАВОЖИНЬСКА-ГЖОНДЕЛ

БАГАТОКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ В КОНТЕКСТІ ДИТЯЧОЇ МІГРАЦІЇ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНІЙ ШКОЛИ

Освіта у багатокультурному середовищі є підготовкою до життя, спрямованого на діалог і співпрацю, а не на агресію, презирство та брак толерантності. Для цього школа повинна у безпосередньому контакті з представниками різних культур знайомити учнів з іншими культурами та мовами, а пізнання рідної мовою меншості має бути елементом політики держави. Для нашої епохи міграція є характерним феноменом. Вона є структурним елементом сучасних суспільств і високорозвиненої європейської економіки, а також наслідком вільної конкуренції і громадянських свобод. Присутність іноземних учнів в школі вважається за певний виклик для майбутнього розвитку освіти. Тому вчителів і вихователів потрібно цілеспрямовано готувати щодо сфери міжкультурних компетенцій і багатокультурного діалогу.

Ключові слова: багатокультурний діалог, міжкультурна освіта, дитяча міграція, сучасна школа.

Що потрібно зробити, щоб культурні відмінності людей припинили розділяти суспільство, а почали його об'єднувати? Оскільки одна людина завжди має потребу зрозуміти іншу людину, діалог об'єднує суспільство, запобігає конфліктам і суперництву. Проте, як будувати діалог і відкритість, особливо в часи напруги й страху перед відмінністю іншого? Чи наші навчальні та виховні заклади підготовлені до "зустрічі" з багатокультурністю? Чи вміємо ми дієво інтегрувати чужомовних дітей та їх родини в шкільне і дошкільне середовище? Як швидко й ефективно вчити польській мові і польській культурі іноземців? Як водночас зберегти цінності рідної мови і своєї ідентичності? Багатокультурний діалог це зростання свідомості в питаннях, пов'язаних із звичаями та спадщиною представників багатьох національностей. Ці питання актуальні й особливо важливі та вимагають спільного пошуку відповіді у вчителів шкіл, директорів дошкільних закладів, шкільних педагогів і психологів, а також у батьків і опікунів іномовних дітей. В цьому і є **мета** статті.

Слід розрізняти поняття міжкультурної (intercultural education) і багатокультурної (multicultural education) освіти, які є відповіддю на виклики сучасного світу. *Багатокультурна* освіта спрямована на інших, на інтерес до культурної, релігійної та етнічної відмінностей. Багатокультурна освіта є пробою розуміння і вправою пізнання доброзичливого ставлення до різних культур, що нас оточують. Багатокультурна освіта має на меті редукування страху перед "чужинцем". Щоб цього досягти, школа повинна знайомити учнів з іншими культурами і мовами, уможлилювати безпосередній контакт з представниками різних культур. Завдання школи полягає також у підтримці дітей емігрантів. Отже, вчителів потрібно спеціально готувати у сфері міжкультурних знань і вмінь.

Міжкультурна освіта є реакцією на феномен багатокультурності сучасних суспільств. Згідно Мирослава Шиманського, не існує цілісної теорії міжкультурної освіти – вона є педагогічною і політичною реакцією на проблеми, котрі з'являються в багатокультурних суспільствах [11, 89]. Роль міжкультурної освіти у сучасній освітній системі щораз зростає. У Польщі за багато років відбуваються дії, що мають на меті постачання вчителям необхідних знарядь освіти, пов'язаної з багатокультурністю. Все частіше в педагогічній літературі піднімається проблема мультикультуралізму. В умовах значного культурного диференціювання ми прямуємо до пояснення співвідношення між суспільно-культурною тотожністю особистості та відмінністю.

У Польщі після 1989 року міжкультурна освіта призвела до виникнення культурних рухів національних і етнічних меншин, а також пробудження їх освітніх прагнень. Поступова кристалізація міжкультурної педагогіки в